

Załącznik nr 1 do Uchwały nr
Rady Miasta Dęblin
z dnia

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2021-2024 DLA MIASTA DĘBLIN

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	4
3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ	15
4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW	16
5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	20
6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	46
7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT	58
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	60
9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	65
10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	66
11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	66
12. MISJA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA DĘBLIN	67
13. WYKAZ OBIEKTÓW GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW	69

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA DĘBLIN

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla Miasta Dęblin na lata 2021 – 2024” jest ukierunkowanie polityki Samorządu, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych m.in. w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;
- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Miasta, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
(Dz. U. z 2020, poz. 282, 782, 1378)

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;

- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto, w art. 6, ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W art. 7 określa także formy i sposób ochrony zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym(Dz. U. z 2020 r. poz. 713, 1378).

- *art. 7 ust. 1 pkt. 9*

Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

- 9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami."

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471, 782, 1086, 1378).

Na mocy ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym musi uwzględnić m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr

kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt 4),
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, będącym aktem prawa miejscowego, ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt 3),
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt 6).

Wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt 2; art. 47, ust. 2, pkt 2). Projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2020 r. poz. 1333).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2. , ust 2 pkt. 3).

W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych

i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską, możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępianie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt. 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy lub rozbiórki gazociągu przesyłowego, linii

przesyłowej elektroenergetycznej albo rurociągu dalekosiężnego ropy naftowej lub produktów naftowych, a także gazociągu, linii elektroenergetycznej albo rurociągu ropy naftowej lub produktów naftowych dochodzących do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39, ust. 1).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu, określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 29 ust. 7 stwierdza, że roboty budowlane, o których mowa w ust. 1-4, wykonywane:

- 1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,
- 2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia

– przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020 r. poz. 1219, 1378, 1565).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy, przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu, powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m.in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55, 471, 1378).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1, park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1990).

W świetle art. 6 pkt. 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust. 4).

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1170 z późn. zm.).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt. 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2), jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r. poz. 902),

- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r., poz. 164),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 10 września 2019 (Dz. U. 2019 poz. 1886) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2018 r., poz. 1609);
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2017 r. poz. 1674).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy, zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki, bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- o krajobrazami kulturowymi,
- o układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- o dziełami architektury i budownictwa,
- o dziełami budownictwa obronnego,
- o obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- o cmentarzami,
- o parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- o miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- o dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- o kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- o numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami,

sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm.),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6 ust. 2, ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,

- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku nieruchomego oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 10 września 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład

zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,

- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1-12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę Pomnika Historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. Na rok 2020 w całym kraju było 105 miejsc i obiektów uznanych za Pomnik Historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii

kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. w przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2019-2022

Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty przez

Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 roku i jest efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Gminny Program Opieki nad Zabytkami opiera się na założeniach programu krajowego, jednak są one dość ogólne w odniesieniu do zabytków z terenu gminy.

Cel główny Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022 to Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Został on opracowany na bazie wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Programu 2014–2017, a także zmiany systemu ochrony zabytków wprowadzonej ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Cel główny dzieli się na trzy cele szczegółowe, zawierające kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami

Kierunek działania 1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich
2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich

3. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego

4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunek działania 2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

1. Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami
2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Kierunek działania 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę

Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągania ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach

przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;

- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbałość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno- przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 - 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 - 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące

ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków;
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny, z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet I tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2019-2022 został przyjęty 2 września 2019 r. Powstał w oparciu o przepisy art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jest zgodny z założeniami programu krajowego.

Program spełnia rolę promującą idee ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w województwie lubelskim. Jego głównym celem jest wyznaczenie pożądanych kierunków zmian w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, możliwych do rozpoczęcia lub osiągnięcia w perspektywie 4 lat. W Programie podjęto także problem dziedzictwa niematerialnego, które rozszerza. W dokumencie wyznaczono cele strategiczne, operacyjne oraz powiązane z nimi działania, których realizacja przyczyni się do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego. Służyć temu ma wyznaczenie następujących celów strategicznych i operacyjnych związanych jednostkami samorządu terytorialnego:

Cel strategiczny I. Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno – gospodarczego regionu.

Cel operacyjny 1. Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi.

- Działanie 1 Działania podnoszące świadomość społeczeństwa o wartościach krajobrazu kulturowego i jego wpływie na budowę wspólnoty społecznej i tożsamości regionu, w szczególności poprzez wprowadzanie nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego.
- Działanie 2 Działania na rzecz opracowania powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami w oparciu o aktualne uregulowania prawne w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
- Działanie 3 Prowadzenie gminnych lub powiatowych ewidencji zabytków.
- Działanie 4 Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, w tym stała ochrona wartościowych układów przestrzennych: urbanistycznych i ruralistycznych, ze szczególnym uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów przemysłowych, powojennych oraz obiektów archeologicznych.
- Działanie 6 Podejmowanie planowych działań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.

Cel operacyjny 2. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

- Działanie 1 Poszerzanie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentycznych regionalnych wartości kulturowych, w tym określanie wyróżnika autentyczności poszczególnych grup etnograficznych Lubelszczyzny.
- Działanie 2 Podejmowanie starań o umieszczenie wybranych przejawów dziedzictwa niematerialnego na Krajowej Liście Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.
- Działanie 3 Wspieranie aktywności regionalnej mającej na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania tożsamości oraz prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne, poprzez tworzenie różnych programów edukacyjnych umożliwiających przekazywanie przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu.
- Działanie 4 Propagowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności poprzez kultywujące je wydarzenia.
- Działanie 5 Upowszechnianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa, w szczególności poprzez wspieranie usług turystycznych na terenach wiejskich.
- Działanie 6 Wspieranie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny jako elementu przyczyniającego się do wzmocnienia poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.

Cel strategiczny II. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno - ekonomiczny.

Cel operacyjny 1. Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

- Działanie 1 Poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym i opiece nad nim przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej.
- Działanie 2 Popularyzacja akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmocniania społecznej świadomości (poczucia wspólnoty regionalnej) mieszkańców Lubelszczyzny.

- Działanie 3 Edukacja właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych w zakresie zasad opieki nad nimi i ich ochrony.
- Działanie 4 Realizowanie studiów naukowych, wspieranie programów badawczych i dokumentacyjnych oraz organizowanie praktyk studenckich i staży, zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów dziedzictwa kulturowego niematerialnego i materialnego, zwłaszcza zagrożonego.
- Działanie 5 Edukacja na rzecz poznawania istniejących na przestrzeni dziejów relacji kultury polskiej z kulturami innych społeczności na terenie Lubelszczyzny.

Cel operacyjny 2. Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny.

- Działanie 1 Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno – ekonomicznego i budowania poczucia wspólnoty regionalnej i tożsamości kulturowej.
- Działanie 2 Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu.
- Działanie 3 Wzmacnianie współpracy międzyregionalnej - krajowej i zagranicznej, województwa lubelskiego w zakresie wspólnej promocji dziedzictwa kulturowego, w tym promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych.
- Działanie 4 Poszerzenie wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno – ekonomicznego.
- Działanie 5 Promocja i stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów kultury jako czynnika stymulującego wzrost gospodarczy.
- Działanie 6 Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej i przemysłów czasu wolnego.

Powyższe zadania mają charakter otwarty, postulatywny, skierowany na zainicjowanie zainteresowania opieką nad zabytkami całego województwa rozumianego także jako wspólnota społeczna. Nie rodzi skutków finansowych dla województwa. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa lubelskiego, szeroko

pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy udziale mieszkańców województwa, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, czy działalność społeczna).

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO NA LATA 2014-2020 (Z PERSPEKTYWĄ DO 2030)

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 jest dokumentem strategicznym o charakterze długofalowym, wyznaczającym cele i kierunki rozwoju województwa lubelskiego do roku 2020 z perspektywą do 2030. Dokument określa priorytety, według których będzie rozwijać się województwo. Realizacja priorytetów nastąpi za pomocą poszczególnych celów, spośród których największe znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego ma Cel 4. Funkcjonalna, przestrzenna, społeczna i kulturowa integracja regionu. W jego ramach do kierunków działań zaliczono:

Cel 4.3. Wzmacnianie społecznej tożsamości regionalnej i rozwijanie więzi i współpracy wewnątrzregionalnej m.in. przez odwoływanie się do tradycji wielokulturowości i podejmowanie wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, organizacyjnych i edukacyjnych. Do kierunków działań celu zaliczono m.in.:

- Opracowanie programów edukacyjnych nt. historii regionu, jego tradycji etnicznych i kulturowych, włączenie ich do nurtu edukacji obywatelskiej w szkołach.
- Wspieranie inicjatyw odtwarzania tradycji kulturowych, gospodarczych i etnicznych regionu, wzmacnianie ich edukacyjnej i kulturotwórczej roli.
- Wspieranie organizacji prowadzących działalność promującą tradycje regionu oraz jego szanse rozwojowe.
- Stymulowanie podejmowania i wspieranie wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, społecznych, edukacyjnych i kulturalnych (np. odtwarzania tradycji) przez społeczności lokalne.
- Kompleksowe i systemowe oznakowanie tras turystycznych i dziedzictwa kulturowego regionu.
- Powołanie regionalnego forum terytorialnego.

Realizacja celu pozwoli na wzmacnianie poczucia wspólnoty regionalnej, osadzenia jej w tradycji i historii oraz wykorzystywania tych czynników dla podejmowania nowych inicjatyw kulturowych i edukacyjnych wskazujących na możliwości wykorzystania tych czynników dla celów rozwojowych. Działania te mogą pobudzić aktywność społeczną, która może stać się jednym z czynników dynamizujących rozwój i poprawę warunków życia mieszkańców.

Ponadto, realizacja celu pozwoli na usprawnienie funkcjonowania samorządów lokalnych w regionie. Współpraca władz samorządowych umożliwi poszerzenie ogólnoregionalnych inicjatyw gospodarczych, społecznych i edukacyjnych, przyczyniając się do rozwoju gospodarczego i poprawy warunków życia mieszkańców. Społeczne inicjatywy mieszkańców zwiększą ich aktywność obywatelską, co przyczyni się do podniesienia poziomu edukacji, tworzenia i uczestnictwa w kulturze, a także do lepszego współdziałania władz samorządowych ze społecznościami lokalnymi.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Plan wskazuje cele strategiczne zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego. Są to:

- poprawa jakości środowiska kulturowego poprzez ochronę wartości regionalnych,
- rewaloryzacja zasobów zabytkowych,
- kształtowanie rozwoju w ciągłości (kontynuacji) historycznej i kulturowej,
- porządkowanie struktury przestrzennej celem optymalizacji intensywności zabudowy i poprawy estetyki krajobrazu województwa.

Trzy główne cele zagospodarowania przestrzennego w województwie lubelskim:

Cel 1 – Efektywne wykorzystanie stanu zainwestowania, na które składa się m.in. ochrona środowiska przyrodniczego i kulturowego o najwyższych wartościach.

Cel 2 – Tworzenie warunków do zrównoważonego rozwoju województwa i podnoszenie poziomu oraz jakości życia mieszkańców przez m.in. poprawę walorów estetycznych struktur przestrzennych i krajobrazu.

Cel 3 – Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej i konkurencyjności obszaru województwa, a przede wszystkim m.in. zwiększenie atrakcyjności województwa z punktu widzenia walorów środowiska i kontaktów z bliższym i dalszym otoczeniem.

W sferze zagospodarowania przestrzennego - środowisko kulturowe, sformułowano następujące cele:

Cel główny: Ochrona i pomnażanie dziedzictwa kulturowego oraz jego wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju społecznego i gospodarczego.

Cele operacyjne:

- umacnianie publicznego charakteru zadań samorządów w dziedzinie kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie zapewnienie systemowych warunków ich finansowania;
- tworzenie warunków ochrony i promowania dziedzictwa kulturowego regionu jako miejsca spotkań trzech różnych kultur: łacińskiej, prawosławnej i żydowskiej;
- tworzenie warunków powszechnej dostępności dóbr kultury niezależnie od środowiska społecznego i miejsca zamieszkania.

W sferze zagospodarowania przestrzennego – środowisko przyrodnicze, sformułowano następujące cele:

Cel główny: Kształtowanie struktur przestrzennych powstrzymujących dewaloryzację środowiska i umożliwiającą aktywną ochronę jego wartości w warunkach gospodarczego wykorzystania.

Cele operacyjne:

- dostosowanie zagospodarowania przestrzennego do cech naturalnych, predyspozycji, walorów i odporności środowiska na antropopresję – harmonizacja zagospodarowania przestrzennego z układem przyrodniczym;

- zachowanie i pomnażanie dziedzictwa przyrodniczego i walorów krajobrazowych.

W sferze zagospodarowania przestrzennego – sieć osadnicza, sformułowano następujące cele:

Cel główny: Tworzenie warunków racjonalnej i ekonomicznie efektywnej urbanizacji województwa.

Cele operacyjne:

- wspomaganie rozwoju sieci miast i innych ośrodków generujących aktywizację społeczno-gospodarczą;
- wdrażanie wzorów wielofunkcyjnego modelu obszarów wiejskich.

W sferze zagospodarowania przestrzennego – infrastruktura społeczno – gospodarcza, sformułowano następujące cele:

Cel główny: Kształtowanie optymalnego przestrzennie, funkcjonalnie i ekonomicznie modelu wyposażenia regionu w obiekty i urządzenia infrastruktury społeczno-gospodarczej, służącej wzmacnianiu jego atrakcyjności rozwojowej, konkurencyjności i jakości życia mieszkańców.

Cel operacyjny:

- rozwój bazy turystycznej i rekreacyjnej w warunkach ochrony walorów przyrodniczych i krajobrazowych.

Naczelną zasadą zagospodarowania przestrzennego województwa lubelskiego określono wpisanie dziedzictwa kulturowego w struktury przestrzenne i otaczający krajobraz, co dotyczy zarówno zespołów, jak i poszczególnych obiektów zabytkowych.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego ustalono również zasady gospodarowania przestrzenią, do których zaliczono m.in.: szczególną ochronę i oszczędne wykorzystanie przestrzeni nieurbanizowanej, stanowiącej trudno odnawialny zasób przestrzeni regionu, ze szczególnym uwzględnieniem m.in. krajobrazów wiejskich o zachowanej tożsamości kulturowej.

Wiodące działania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego regionu lubelskiego obejmują takie dziedziny, jak:

- ochrona miast historycznych (ochrona, konserwacja, rewaloryzacja i rewitalizacja historycznej substancji i struktury zabytkowej oraz kreowanie wizerunku zespołu zabytkowego jako żywego elementu współczesnego i rozwijającego się miasta);
- rewaloryzacja krajobrazów (najcenniejszych założeń kompozycyjnych i krajobrazowych);
- zabytki sakralne;
- obszary archeologiczne;
- ochrona krajobrazu kulturowego;
- działania proturystyczne – zagospodarowanie obiektów historycznych i zasobów kulturowych dla potrzeb turystyki.

Główne kierunki i priorytety działań w zakresie ochrony obiektów dziedzictwa kulturowego w województwie:

- prowadzenie ochrony konserwatorskiej poprzez konserwację będącą działaniem zmierzającym do permanentnego utrzymania zabytków w stanie gwarantującym zachowanie ich wartości, rewaloryzację i adaptację do nowych funkcji oraz „kontynuację”, czyli tworzenie współczesnego otoczenia zabytków w nawiązaniu do tradycji;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu kulturowego;
- tradycja i tożsamość kulturowa – utrzymanie ciągłości tradycji i tożsamości ludności z miejscem zamieszkania;
- rozwój aktywności kulturalnej.

PROGRAM ROZWOJU I REWITALIZACJI MIAST - WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE

Głównym celem Programu jest „Poprawa atrakcyjności i konkurencyjności miast regionu służąca zrównoważonemu rozwojowi województwa”. Dokument stwierdza, iż negatywny wizerunek miast potęgowany jest przez występujące powszechnie zjawiska, do których zaliczono m.in. degradację, bądź niezadowalający stan zachowania tkanki zabytkowej miast. Priorytety w realizacji celu nadrzędnego to:

1. Rewitalizacja zdegradowanych terenów miejskich;
2. Poprawa standardów funkcjonowania i rozwoju miast;
3. Wzrost i efektywne wykorzystanie potencjału miast;

Do najważniejszych celów powiązanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, które będą realizowane w ramach powyższych priorytetów można zaliczyć:

Cel 1.2 Rewitalizacja zabytkowej tkanki miast

Program stwierdza, że jedną z mocnych stron miast regionu jest ich bogactwo w liczne obiekty dziedzictwa kulturowego. Niemalże każde z miast regionu posiada miejsca, które stanowią o jego tożsamości. Są to miejsca w pierwszej kolejności odwiedzane przez turystów oraz potencjalnych inwestorów i dlatego też stan, w jakim się znajdują, wpływa na całościowe postrzeganie miasta.

Kierunki działań celu:

- renowacja zabytkowych centrów miejskich, zabytkowych obiektów i zespołów zabudowy oraz przestrzeni publicznych w układach urbanistycznych,
- remonty, modernizacja i adaptacja obiektów historycznych wraz z otoczeniem na cele (funkcje) wynikające z polityki rozwoju miast (edukacja, turystyka, kultura, usługi itd.) z uwzględnieniem funkcji mieszkaniowej,
- rewitalizacja, zagospodarowanie i zabezpieczenie historycznych podziemi miast.

Cel 2.2 Ochrona, zachowanie tożsamości i różnorodności kulturowej i przyrodniczej miast regionu

Walory środowiska naturalnego i krajobraz kulturowy miast regionu są jedną z ich mocnych stron. Aby przeciwdziałać ich zdegradowaniu wskazano następujące kierunki działań:

- ochrona, rewaloryzacja obiektów i zespołów zabudowy o szczególnym znaczeniu dla tożsamości kulturowo – historycznej miast regionu,
- ochrona, rewaloryzacja, rewitalizacja charakterystycznych (unikatowych) układów urbanistyczno – przestrzennych miast regionu (skala i rodzaj zabudowy, panoramy widokowe, sylwetki miast, dominanty itd.),
- rewitalizacja, rehabilitacja zdegradowanych terenów zielonych, zwiększanie powierzchni terenów zielonych w ośrodkach miejskich,
- promowanie walorów krajobrazowych miast.

Cel 3.2 Rozwój większych miast jako regionalnych ośrodków rozwoju

Kierunki działań celu:

- modernizacja i rozbudowa bazy usług, edukacji, kultury, zdrowia, turystyki itd.,
- zwiększenie sieci usług kultury (modernizacja i rozbudowa bazy, doposażenie bazy, rozszerzanie oferty, itp.),
- rozwój i modernizacja infrastruktury turystycznej miast regionu (wzbogacanie bazy o nowe obiekty, podniesienie standardów obiektów istniejących, adaptacja budynków, zespołów i obiektów zabytkowych na cele związane z turystyką,
- organizacja regionalnych i lokalnych ośrodków informacji turystycznej oraz jednostek wspierających rozwój turystyki,
- podniesienie turystycznej i inwestycyjnej atrakcyjności miast regionu poprzez konserwacje, rewaloryzacje i rewitalizacje tkanki historycznej, wspieranie estetyki i ładu przestrzennego na terenach zurbanizowanych.

Cel 3.3 Rozwój mniejszych miast jako ponadlokalnych ośrodków obsługi

Kierunki działań celu:

- zachowanie rozbudowa i rozwój podstawowej bazy usług, edukacji, kultury, zdrowia, turystyki itd.,

- rozwój i modernizacja infrastruktury turystycznej miast, wykorzystanie indywidualnych walorów i wartości kulturowych miast dla rozwoju turystyki,
- zachowanie warunków powszechnej dostępności do kultury zwłaszcza w mniejszych ośrodkach (modernizacja, rozbudowa, doposażenie bazy, rozszerzanie oferty, itp.).

KONCEPCJA PROGRAMOWO – PRZESTRZENNA ROZWOJU TURYSTYKI I REKREACJI W WOJEWÓDZTWIE LUBELSKIM

Celem nadrzędnym koncepcji jest „Podniesienie konkurencyjności i atrakcyjności turystycznej województwa, zwiększenie ruchu turystycznego przy jednoczesnym zachowaniu walorów kulturowych i przyrodniczych regionu”. W ramach tego celu wyznaczono następujące priorytety:

Priorytet 1. Tworzenie i rozwój markowych produktów turystycznych

Cel operacyjny 1.1 Podnoszenie konkurencyjności produktów strategicznych dla rozwoju turystyki w województwie

Kierunki działań celu:

- kreowanie nowoczesnej oferty turystycznej w oparciu o walory kulturowe markowych produktów turystycznych,
- utrzymywanie i promowanie istniejących kulturowych szlaków turystycznych,
- lepsza ochrona i ekspozycja istniejących atrakcji turystycznych województwa, a zwłaszcza dziedzictwa kultury, historii i unikatowych walorów przyrodniczych,
- poprawa wizerunku i postrzegania województwa lubelskiego.

Priorytet 2. Kształtowanie walorów turystycznych województwa

Cel operacyjny 2.1 Podnoszenie atrakcyjności poprzez ochronę, ekspozycje zasobów kulturowych i przyrodniczych

Kierunki działań celu:

- ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej,

- ochrona kulturowa, wzbogacenie kulturowe regionu (m.in.: ochrona i rewaloryzacja, a także podniesienie ekspozycyjności wszystkich zabytkowych zespołów architektonicznych obiektów drewnianych i murowanych oraz zespołów urbanistycznych ochrona i rewaloryzacja oraz podniesienie ekspozycyjności wszystkich sanktuariów w regionie).

Priorytet 3. Rozwój infrastruktury turystycznej i usług turystycznych

Cel operacyjny 3.3 Wsparcie rozwoju infrastruktury uzupełniającej

Kierunek działań celu:

- dostosowanie istniejących placówek kultury do potrzeb ruchu turystycznego i ich szersze udostępnienie dla turystów.

Koncepcja wskazuje główne kierunki kształtowania przestrzeni turystycznej województwa lubelskiego oraz określa czynniki atrakcyjności turystycznej wskazanych obszarów i rejonów. Zaliczyć do nich można:

- występowanie zespołów i obiektów zabytkowych o wysokich walorach dziedzictwa kulturowego oraz sanktuariów,
- walory przyrodnicze i krajobrazowe,
- walory kulturowe,
- sposoby udostępniania walorów turystycznych obszaru.

Koncepcja zwraca też uwagę na ważną rolę turystyki kulturowej. Wykreowanie wydarzeń i imprez kulturalnych oraz miejsc z nimi związanych jest szansą dla regionu. Główne kierunki rozwoju sektora turystycznego to m.in.:

- turystyka krajoznawcza - indywidualna i zorganizowana (wycieczkowa) wykorzystująca dziedzictwo kulturowe, oparte o ekspozycje zabytków oraz bogatą i barwną historię regionu;
- turystyka wielokulturowego pogranicza - związana z różnorodnością i wielokulturowością historyczną regionu;
- turystyka promocyjna - związana z walorami turystycznymi lubelskiej wsi, z obyczajami, czy twórczością ludową, walorami etnograficznymi, folklorem. Tradycje kultury ludowej kultywowane są w wielu miejscowościach regionu, a ich ochronie i popularyzacji służy szereg festiwali i przeglądów. Obejmuje

ona także promocję organizowanych przez organizacje i samorządy cyklicznych imprez artystycznych, folklorystycznych, czy też sportowych.

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

STRATEGIA ROZWOJU POWIATU RYCKIEGO

Strategia rozwoju Powiatu Ryckiego uwzględnia zagadnienia zawarte w „Strategii Województwa Lubelskiego” oraz zadania występujące w dotychczas opracowanych Strategiach poszczególnych gmin. Takie ujęcie pełniej uwzględnia cele, idee programowania, zwiększa uszczegółowienie przedsięwzięć. W dziedzinie ochrony zabytków można wykorzystać zapisy dotyczące poniższych obszarów działań:

1. Rozwój turystyki

Region posiada duże walory turystyczne. Wynikają one z położenia nad dwoma dużymi rzekami Wisłą i Wieprzem u ujścia do Wisły, dużej ilości jezior z czystą wodą, przebiegających przez teren powiatu szlaków komunikacyjnych kolejowych i kołowych oraz licznych obszarów chronionego krajobrazu, zabytków kultury i architektury, a także wielu pomników przyrody.

Celem działania na rzecz rozwoju turystyki jest wykorzystanie walorów naturalnych, udostępnianie dóbr kultury tworzącej produkt turystyczny. Rozwój turystyki powinien być realizowany m.in. przez:

- rozbudowę i poprawę sieci komunikacyjnej, rozbudowę bazy turystycznej,
- wykorzystanie bogatej kultury regionu, promocje zasobów naturalnych: fauny i flory oraz krajobrazów jako ofert unikalnych m.in. poprzez opracowanie i wytyczenie ścieżek rowerowych i szlaków turystycznych,
- wydawanie informatorów turystycznych oraz tworzenie systemu informacji turystycznej,
- promowanie produktów turystycznych w regionie, kraju i za granicą,
- promowanie imprez lokalnych,
- utworzenie ośrodka hippicznego,
- organizowanie przelotów samolotowych i balonowych przez Aeroklub Dębliński,

- rozwój turystyki krajoznawczej umożliwiającej zwiedzanie zabytków kultury.

2. Rozwój gospodarczy

Cel, który będzie realizowany przez następujące działania:

- wykorzystanie rzeki Wisły i Wieprza oraz terenów przyległych do celów rekreacyjnych. Celem jest wykorzystanie istniejących walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju turystyki jako sfery działalności gospodarczej stwarzającej możliwości tworzenia nowych miejsc pracy oraz powiększenia dochodów gospodarstw domowych;
- promocja regionu dla celów gospodarczych (np. foldery, informacje zawarte w Internecie, audycje radiowe, telewizyjne oraz informacje prasowe, konferencje naukowo – techniczne, szkolenia);
- promocja regionu dla celów turystycznych i kulturalnych. Celem jest promowanie zabytków kultury i turystyki dla ich rozwoju, co powinno także zwiększyć dochody miejscowej społeczności;
- stworzenie korzystnych warunków inwestowania w regionie dla przyciągnięcia inwestorów i rozwoju przedsiębiorczości.

5. Ochrona zabytków kultury

Celem jest:

- ratowanie obiektów, które organizują panoramę miejscowości, występują w relacjach turystycznych, gospodarczych i historycznych;
- kształtowanie świadomości społeczności lokalnej.

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU RYCKIEGO

Na koniec roku 2021 powiat rycki nie posiada opracowanego Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA DĘBLIN

Studium uwarunkowań za najważniejsze uznaje trzy zespoły zabytkowe znajdujące się na terenie Dębina, wpisane do rejestru zabytków i objęte ścisłą ochroną konserwatorską tj.:

- zespół pałacowo-parkowy nr rej. A/960
- zespół Twierdzy Dęblin nr rej. A/895
- zespół dworca kolejowego nr rej. A/1095

Wszelka działalność inwestycyjna prowadzona przy obiektach objętych rejestrem zabytków oraz na obszarach tych zespołów zabytkowych wymagają zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie. Dotyczy to również terenów będących w bezpośrednim sąsiedztwie zespołów położonych w strefie ochrony układu urbanistycznego Twierdzy Dęblin.

Ochrona konserwatorska obejmuje zespół zabudowy historycznej osady Irena zawierającej: siatkę ulic, podziały geodezyjne, zachowaną zabytkową zabudowę, wyznaczającą skalę i formę architektury małomiasteczkowej – w granicach wyznaczonych na rysunku studium.

Na terenie objętym ochroną konserwatorską należy utrzymać przebieg i parametry techniczne ciągów komunikacyjnych, istniejącą linię zabudowy.

Wszelkie prace przy obiektach objętych strefą ochrony konserwatorskiej w zabytkowym centrum – figurujących w ewidencji zabytków tj. prace remontowo-budowlane, adaptacyjne, modernizacyjne, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, prace przy elewacji – mające wpływ na zmianę wyglądu zewnętrznego budynku – polegają opiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie.

Ponadto ustala się warunek opiniowania projektów modernizacji obiektów nie ujętych w wykazie oraz nowo wznoszonych – o ile zakres inwestycji ma znaczący wpływ na zachowanie tradycyjnego układu urbanistycznego i jego wartości przestrzennych lub realizacja może spowodować zagrożenie dla dóbr kultury.

W obszarze strefy ochrony konserwatorskiej nowe inwestycje winny uwzględniać następujące uwarunkowania:

- indywidualne projekty architektoniczne łączące elementy charakterystyczne dla zabudowy Dęblina (forma i układ zabudowy, stolarka okienna i drzwiowa, podziały architektoniczne, detale, materiały budowlane itp.);
- ilość kondygnacji – 2, z dopuszczeniem usług oraz użytkowe poddasze;
- wykończenie elewacji – tynki naturalne, gładkie (bez okładzin ceramicznych i sidingu);
- forma dachu – w nawiązaniu do otoczenia, kryty dachówką ceramiczną, blachą płaską lub materiałem dachówko podobnym.

W ustaleniach szczegółowych dla obiektów figurujących w ewidencji zabytków należy umieścić zapis: wszelkie prace inwestycyjne prowadzone przy obiekcie wymagają uzyskania opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz należy uzyskać uzgodnienie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na budowę lub rozbiórkę obiektów niewpisanych do rejestru, ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Podobnie dla obiektów ujętych w ewidencji zabytków znajdujących się poza obszarami centrum (wnioski szczegółowe w planie zagospodarowania) obowiązuje zapis: Prace prowadzone przy tych obiektach wymagają uzyskania opinii WKZ.

Problematyka Twierdzy Dęblin

Obszar dawnej Twierdzy leży na terenie miasta Dęblina oraz czterech gmin, a wpisy do rejestru dokonano w rejestrach zabytków woj. lubelskiego i mazowieckiego. Zróżnicowana też jest sytuacja własnościowa. Użytkownikami są: Wojsko, Państwowy Fundusz Ziemi, użytkownicy prywatni, gospodarstwo rolne Boguszówka oraz Nadleśnictwo Puławy.

Wnioski ogólnej ochrony zespołu Twierdzy zakładają ochronę widokową całego obszaru. Postuluje się w ramach ochrony widokowej nie wprowadzanie zalesień mogących zasłaniać międzypola (obszary przed i pomiędzy fortami). Zaleca się stworzenie korytarzy widokowych na obiekty forteczne z dróg dojazdowych i z Wisły. Dla obiektów niedostępnych postuluje się stworzenie możliwości dojazdu.

W zależności od stopnia zachowania obiektów, elementów Twierdzy przyjmuje się trzy strefy „Uwarunkowania dostępowości inwestycyjnej zabytkowych terenów pofortecznych”.

Obiekty dobrze zachowane objęte są bezwzględną ochroną. Powinny być konserwowane i restaurowane. W strefie pierwszej wg kryteriów powinna znajdować się cytadela z obiektami wewnątrz oraz fort Mierzwiączka. Tereny te są inwestycyjnie niedostępne.

W strefie drugiej znalazłby się obiekt o szczątkowej substancji zabytkowej: fort Dęblin. W stosunku do tego obiektu należy przeprowadzić prace zabezpieczające ruiny oraz uczytelnić jego układ. W strefie tej dopuszcza się budowle uzupełniające – odbudowa nieistniejących obiektów. Możliwe jest, po uprzednim uzyskaniu zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, wprowadzenie obiektów tymczasowych, o ile nie będą dysharmonizujące do układu zabudowy zabytkowej.

W strefie trzeciej, w której nie zachowała się substancja zabytkowa dopuszcza się powstawanie obiektów małej architektury.

W Dęblinie wszystkie elementy twierdzy zostały niezależnie od stopnia zachowania wpisane do rejestru zabytków.

Zasady ochrony zabytków archeologicznych

Wszelkie prace ziemne prowadzone w obrębie stanowiska i w jego otoczeniu oraz przekształcenia naturalnego terenu (niwelacje, melioracje, infrastruktura techniczna, prace budowlane), wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz uzyskania warunków i wytycznych archeologicznych prowadzenia prac.

STRATEGIA ROZWOJU LOKALNEGO MIASTA DĘBLIN NA LATA 2016-2020 Z PERSPEKTYWĄ DO ROKU 2030

Strategia na lata 2016-2020 jest dokumentem, który w znacznej mierze stanowi kontynuację kierunków i działań strategicznych określonych w strategii rozwoju lokalnego na lata 2008-2015. Strategia Rozwoju Lokalnego realizuje zapisy na podstawie wizji, która zakłada, że o Mieście będzie można powiedzieć, iż Dęblin to:

- *Brama województwa lubelskiego z dobrymi połączeniami komunikacyjnymi z całym krajem;*

- *Stolica polskich skrzydeł z dynamicznie rozwijającą się wojskowo-cywilną uczelnią lotniczą oraz przemysłem lotniczym;*
- *Miasto opierające rozwój na branży wojskowej, edukacji, turystyce, otwarte na wszystkich tutaj przybywających, chcących z Dęblinem związać swą przyszłość;*
 - *Miasto dbające o środowisko i promujące zachowania proekologiczne;*
- *Miasto przyjazne inwestorom, stwarzające przyjazny klimat dla prowadzenia działalności gospodarczej w każdej branży, z wyznaczonymi i uzbrojonymi strefami inwestycyjnymi, miasto dążące do utworzenia specjalnych stref ekonomicznych;*
- *Miasto z bogatą ofertą rekreacyjno-turystyczną opartą o zagospodarowanie rzek przepływających przez Dęblin;*
- *Miasto z rozbudowaną na wszystkich terenach zurbanizowanych infrastrukturą komunalną;*
 - *Miasto sprzyjające rozwojowi społeczeństwa informacyjnego i wzmacniające procesy partycypacji społecznej;*
 - *Miasto z odnowionymi obszarami przestrzeni zurbanizowanej.*

Na podstawie identyfikacji kluczowych problemów, które oddziałują na rozwój miasta oraz uwzględniając misję miasta (cel generalny) i jego wizję zostały wyznaczone 3 cele strategiczne (obszary priorytetowe), które będą miały największy wpływ na realizację wizji Strategii:

Cel I. Zrównoważony rozwój gospodarczy

Cel II. Zrównoważony rozwój społeczny

Cel III. Zrównoważony rozwój przestrzenny, instytucjonalny, nowoczesna infrastruktura

W ramach powyższych celów właściwie nie ma odniesień do ochrony dziedzictwa kulturowego i obiektów zabytkowych z terenu Miasta. W ramach celu I do realizacji wskazano działania związane z turystyką i promocją, która może opierać się na wykorzystaniu dziedzictwa historycznego:

I.3 Cel operacyjny Promocja atrakcyjności inwestycyjnej miasta i jego walorów

I.4 Cel operacyjny Podniesienie walorów turystycznych miasta

W celach tych uwagę można zwrócić na poddziałanie „Stworzenie produktu turystycznego, opartego na materialnym i niematerialnym dziedzictwie kulturowym miasta”, jednak dokument nie precyzuje dokładnych założeń.

MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Na terenie Miasta Dęblin jest przyjętych 37 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Prawo stanowi, że w stosunku do obiektów budowlanych i obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, ale ujętych w ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Organ konserwatorski w postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 39 ust. 3 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane wypowiada się w zakresie swojej właściwości na temat przedstawionego projektu budowlanego i wpływu zamierzenia inwestycyjnego na chronione właściwości obszaru/obiektu, które zakwalifikowały go do ewidencji zabytków, analizując konkretne rozwiązania projektowe.

W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytku. Uzgodnienia projektów budowlanych obiektów realizowanych w strefie A pełnej ochrony konserwatorskiej, w przypadku inwestycji dotyczącej obiektu lub obszaru, który nie jest ujęty w gminnej ewidencji zabytków, a przepisy planu miejscowego nadal nakładają obowiązek uzyskania uzgodnienia konserwatorskiego, wojewódzki konserwator zabytków może zająć stanowisko w drodze pisma urzędowego na wniosek inwestora, np. wg art. 32 ust 1 pkt 2 ustawy – Prawo budowlane.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA DĘBLIN

6.1 CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA MIASTA DĘBLIN

Miasto Dęblin administracyjnie położone jest w północno-zachodniej części województwa lubelskiego w powiecie ryckim. Graniczy od północy z gminą Stężyca, od południa z gminą Puławy, od wschodu z gminą Ryki, a od zachodu z gminą Sieciechów położoną w województwie mazowieckim. Miasto zajmuje 3833 ha i jest pod względem powierzchni piątym miastem województwa lubelskiego. Natomiast pod względem liczby mieszkańców zajmuje piętnaste miejsce – Na dzień 30 listopada 2020 roku w Dęblinie zamieszkiwało 15 129 osób na stałe oraz 589 czasowo. Gęstość zaludnienia w Dęblinie wynosi około 465 osób/km².

Dęblin usytuowany jest na prawym brzegu Wisły, na wysokości 110 - 115 m n.p.m. Jego południową granicę stanowi rzeka Wieprz. Według najczęściej stosowanych obecnie podziałów fizjograficznych Dęblin położony jest w regionie zwanym Małym Mazowszem, w subregionie Doliny Środkowej Wisły. Miasto w części związane jest z formami rzeźby dolin Wisły i Wieprza, a jego północno - wschodnie fragmenty położone są na Wierzchowinie Wysoczyzny Żelechowskiej. Miasto leży w odległości:

- 100 km od Warszawy,
- 70 km od Lublina
- 60 km od Radomia.

Dęblin jest ważnym węzłem kolejowym z dogodnymi połączeniami w kierunku Warszawy, Lublina, Radomia oraz Łukowa. Rangę miasta podnosi istniejące lotnisko wykorzystywane obecnie do celów wojskowych. Układ drogowy Dęblina kształtują dwie główne drogi:

- droga krajowa Nr 48 Tomaszów Mazowiecki – Dęblin – Kock,
- droga wojewódzka Nr 801 Warszawa – Dęblin – Puławy (Kazimierz Dolny).

Na terenie miasta znajdują się dwa zatwierdzone pomniki przyrody: szypułkowy dąb Jagiełły „Grot” przy ul. Podchorążych oraz aleja Lipowa przy ul. Stężyckiej. W obrębie osiedla Lotnisko zlokalizowany jest jedyny park w Dęblinie – zabytkowy zespół pałacowo-parkowy objęty ochroną konserwatorską o łącznej powierzchni 22,0 ha.

O obliczu Dębłina w dużej mierze decydują stacjonujące jednostki Wojska Polskiego. Są nimi 4. Skrzydło Lotnictwa Szkolnego, 41. Baza Lotnictwa Szkolnego, Centrum Szkolenia Inżynieryjno-Lotniczego, Skład Stawy Jednostki Wojskowej 4228 oraz 1. Batalion Drogowo-Mostowy im. Romualda Traugutta. Najbardziej jednak znaną jest Lotnicza Akademia Wojskowa uhonorowana w 2002 r. tytułem Ambasadora Województwa Lubelskiego. Od 2009 r. „Szkola Orląt” prowadzi również studia dla osób cywilnych. Bezpośrednio z wojskowością związane jest Muzeum Sił Powietrznych, będące unikalną placówką tego typu w skali całego kraju.

Ponadto Dęblin jest siedzibą kilku większych zakładów pracy: Wojskowych Zakładów Lotniczych nr 3, Wojskowych Zakładów Inżynieryjnych, węzła kolejowego, kilku placówek opieki zdrowotnej z 6. Wojskowym Szpitalem z Przychodnią i Samodzielnym Publicznym Zakładem Opieki Zdrowotnej, Miejskiego Zakładu Gospodarki Komunalnej, oddziałów Banków, a także przedszkoli i szkół różnego szczebla.

Miasto wyposażone jest w podstawową infrastrukturę techniczną z możliwością dalszej jej rozbudowy. Należą do niej lokalne ujęcia wody wraz z siecią wodociągową, biologiczno-mechaniczna oczyszczalnia ścieków z ciągle rozbudowywaną siecią kanalizacji sanitarnej, ciepłownia z siecią ciepłowniczą, podstacja z siecią energetyczną, sieć gazowa oraz sieć teleinformatyczna wraz z publicznymi punktami dostępu do internetu, które stanowią telecentra, hotspoty, infomaty.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY DĘBLIN

Pierwsza wzmianka o Dęblinie z 14.07.1397 r. występuje w annałach biblioteki klasztornej zakonu klarysek w Starym Sączu, a dotyczy aktu sprzedaży wsi Dęblin przez jej dziedzica Piotra „de Demblin” za 200 grzywien praskich Grotowi z Jankowic herbu Rawa.

Od początku swych dziejów Dęblin związany był z sąsiednimi wsiami Mierzwiączką, Modrzycami (obecnie Rycicami) i Żdżarami, dziś dzielnicami miasta. Wsie te oraz były miasto Bobrowniki wraz ze wsiami Grądem, Krasnoglinami, Kleszczówką, Lasoniem, Masowem, Moszczanką, Niebrzegowem, Nowym Dęblinem,

Obląpami, Podwierzbiem i Sędowicami tworzyły niegdyś klucz dóbr dęblińskich. W XV w. dobra te znajdowały się w posiadaniu rodu Tarłów herbu Topór, a od końca XVI w. do początku XIX w. z niespełna 50-letnią przerwą na przełomie XVII i XVIII w. należały do rodu Mniszchów herbu Mniszech.

W 1726 r. ziemie te przypadły Józefowi Wandalinowi Mniszchowi, marszałkowi wielkiemu koronnemu i kasztelanowi krakowskiemu. To jemu, Dęblin zawdzięcza lokalizację siedziby magnackiej, w której został wybudowany według projektu Pawła Antoniego Fontany rokokowy pałac. W końcu XVIII w. wnuk marszałka, także marszałek wielki koronny, Michał Jerzy Wandalin Mniszech, przebudował pałac w stylu klasycyzmu stanisławowskiego. Autorem prac był Dominik Merlini.

Na początku XIX w. dobra dęblińskie, jako wiano Pauliny córki Michała i Urszuli Mniszech, przeszły w ręce książąt Jabłonowskich herbu Prus III. Dobra te, za cenę ułaskawienia księcia Antoniego Jabłonowskiego skazanego przez carat 24.02.1829 r. na 20 lat katorgi za udział w spisku dekabrystów, jego żona Paulina w 1836 roku sprzedała pod przymusem rządowi Królestwa Polskiego. Następnie dobra Jabłonowskich car Mikołaj I nadał ukazem 02.07.1840 r. namiestnikowi Królestwa Polskiego Iwanowi Paskiewiczowi, zmieniając ich nazwę na „Sioło Iwanowskie”, a nazwę Dęblin na Iwangorod.

Po powstaniu listopadowym w dobrach tych na gruntach wsi Modrzyce w latach 1838-47 powstała cytadela o zarysie bastionowym według systemu francuskiego inż. marszałka Sebastiana Vaubana oraz dla osłony przeprawy przez Wisłę na jej drugim brzegu nieistniejący dziś fort imienia Księcia Michała Gorczakowa. Twierdza była budowana etapami. Od wschodu została osłonięta wachlarzem trzech bastionów i dwóch półbastionów. Cały obiekt otoczony był głęboką fosą oraz wysokimi wałami. Na załamaniach rowów znajdowały się kaponiery do flankowania fosy ogniem broni ręcznej i szybkostrzelnych, lekkich armat. Do cytadeli prowadziły trzy bramy: Mikołaja, Jerzego i Włodzimierza. W późniejszych latach w związku z przystosowywaniem twierdzy do roli wielkiego obozu warownego, mogącego pomieścić w swoim obrębie do 100 000 żołnierzy, otoczono ją pierścieniem siedmiu fortów rozmieszczonych zarówno na lewym, jak i na prawym brzegu Wisły oraz nad Wieprzem w promieniu 2,5 km. W latach 1878 – 1887 wybudowano forty w rejonach miejscowości Michalinów, Mierzwiączka, Masów, Borowa – na prawym brzegu Wisły

i w Nagórniku, Borku i Głuscu – lewy brzeg. Obiekty powstały w oparciu o podobne plany, w których uwzględniono otaczający je teren. Zbudowano je na planie pięcioboku, miały wysokie wały, fosy ze skarpami i przeciwskarpami, ceglane kojce połączone poternami i koszary. W wyniku przeprowadzonej rozbudowy powstała twierdza pierścieniowa. Całkowity obwód zewnętrznej linii obrony wyniósł 18 km. Projektantem pierwszych dzieł fortecznych Twierdzy Iwangorodzkiej był gen. inż. Iwan Dehn. Rozpoczęto budowę Kolei Nadwiślańskiej (1874-1877) z odnogą do Łukowa (1876) oraz budowę Kolei Iwangorodsko - Dąbrowskiej (1882-1885).

Forty zlokalizowano następująco:

Fort I Młynki: położony w odległości 400 metrów od Wisły, 3 km na północny zachód od centrum cytadeli. Promień szerokości rażenia taktycznego wynosił około 5 km. Posiadał wysokie wały artyleryjskie, kaponierę osiową, dwie kaponiery barkowe, koszary szyjowe, schrony pogotowia, bramę i fosy. Powierzchnia terenu fortu z otaczającym bliskim przedpołem taktycznym wyniosła 32 hektary, a sam fort z fosą zajmował 5 ha.

Fort II Mierzwiączka, oddalony o 2,5 km na północny wschód od fortu na I i 3 km od cytadeli. Z fortem na I i reduta północną tworzył trójkąt równoboczny. Na przedpolu fortu były naturalne moczary i grzęzawiska. Powierzchnia terenu fortu z otaczającym bliskim przedpołem taktycznym wynosiła 29 ha, a sam fort zajmował 5 ha i 6 000 m².

Fort III Dęblin, w sąsiedztwie Pałacu Jabłonowskich, został zbudowany na południowy wschód od cytadeli i 3,75 km od centrum oraz Fortu II, zaś 1,5 km od prawego brzegu rzeki Wieprz. Został on zbudowany na terenie piaszczystym, od wschodniej strony otaczały go bagniska i moczary. Podobnie jak poprzednie Forty powstał w latach 1882 – 1887. Powierzchnia Fortu Dęblin wraz z otaczającym bliskim przedpołem taktycznym wynosiła 27 ha, a sam Fort 5 ha 6 000 m².

Fort IV Borowa położony na lewym brzegu Wieprza, w odległości 3 km od twierdzy. Jego powierzchnia wraz z otaczającym bliskim przedpołem taktycznym wyniosła 32 ha 2584 m², a sam Fort z fosą zajmował 5 ha 9554 m².

Fort V Borek, powstał na lewym brzegu Wisły, 4 km od cytadeli i 3 km od Fortu nr IV. Posiadał 6 cembrowanych studni. Powierzchnia Fortu z otaczającym przedpołem taktycznym wynosiła 32 ha, a sam fort z fosą zajmował 6 ha i 8698 m².

Fort Wannowski, w pobliżu miejscowości Nagórniki, był główną pozycją na lewym brzegu Wisły. W nazewnictwie rosyjskim nie posiadał numeru, a jedynie nazwę. Powstał w 1885 roku na łagodnym wzniesieniu niedaleko łachy wiślanej. Od cytadeli dzieliło go 3,5 km, a 3 km od Fortu V. Przez Fort przechodził, po trzech stalowych mostach, tor kolejowy. Powierzchnia terenu Fortu z otaczającym bliskim przedpołem taktycznym wynosiła 52 ha i 1030 m². On także posiadał 6 cembrowanych studni. Ten Fort był największym z wybudowanych i najbardziej wysuniętą na zachód pozycją twierdzy.

Fort VI Głusiec został wzniesiony w latach 1879 – 1881, a jego powierzchnia z otaczającym przedpołem taktycznym wynosiła 25 ha, zaś sam Fort zajmował 5 ha i 8860 m². Początkowo w forcie wykopano tylko 2 studnie. Umieszczenie Fortu okazało się w założeniu błędne, ponieważ był zbyt blisko Fortu Gorczakowa i został niewłaściwie ustawiony kierunkowo. Fort nie był nigdy modernizowany. Istnieje nawet przypuszczenie, że już w fazie budowy uznano, iż nie będzie dobrze spełniał swojej roli.

Równolegle z budową fortów wybudowano sieć utwardzonych granitem dróg dojazdowych, niezbędnych do transportu ciężkich armat oraz zaopatrzenia. W okresie poprzedzającym wybuch wojny 1914 roku oraz już w jej trakcie wybudowano dodatkowo do wybranych fortów sieć linii kolei wąskotorowej.

Pomimo budowy nowych fortów, twierdza nie wytrzymała tempa szybkich przemian technicznych w sztuce uzbrojenia i prowadzenia wojny. W 1888 roku uznano, że twierdza nie spełnia warunków technicznych do obrony, choć w 1890 roku zapadła decyzja o jej modernizacji. Wybudowano kilka magazynów artyleryjskich i częściowo przebudowano 2 forte oraz wybudowano w zewnętrznym obwodzie cytadeli przy wale artyleryjskim dwa betonowe magazyny.

Inwestycje te wydatnie wpłynęły na rozwój osady Irena, założonej w 02.08.1854 r. na gruntach folwarku Dęblin. Około 1880 r. liczyła ona 2309 mieszkańców i funkcjonowało w niej 138 różnych zakładów rzemieślniczych. Choć Twierdza Iwangorod nie odegrała większej roli militarnej w XIX w., to jednak wywarła wpływ na

ukształtowanie stosunków społecznych i gospodarczych osady Irena i jej okolic. Oprócz dzieł fortecznych, rozlokowanych na dużej przestrzeni, wybudowano wiele budynków, między innymi mieszkalne dla oficerów, które były zlokalizowane na przedpolu twierdzy, budowli i dróg służących do dziś również ludności cywilnej.

I wojnę światową na froncie wschodnim rozpoczęła Bitwa Dęblińska, w której wojska rosyjskie na przedpolach Twierdzy odparły w październiku 1914 r. nacierające od zachodu sprzymierzone wojska austriackie i niemieckie. Od 4 sierpnia do października 1915 r. po opuszczeniu Iwangorodu przez Rosjan, początkowo okupowały go wojska austriackie, a następnie niemieckie. W tym czasie przywrócona została nazwa Dęblin dobrom Jabłonowskich (później Paskiewiczów), stacji kolejowej i Twierdzy. Natomiast osada Irena oraz przyległe 4 wsie: Masów, Mierzwiączka, Rycice i Żdżary zachowały swą nazwę do 1953 r., kiedy to nazwę Dęblin rozszerzono na gminę Irena, a z wymienionych wsi utworzono gromady.

I wojna światowa spowodowała wiele zniszczeń i zahamowała na 4 lata rozwój wyżej wymienionych miejscowości. Po odzyskaniu niepodległości, w Dęblinie i w jego okolicy, zlokalizowano kilka jednostek Wojska Polskiego. Spowodowało to wzrost liczby mieszkańców oraz wpłynęło na proces zrastania Dęblina, Ireny i przyległych wsi w jeden organizm przestrzenno-urbanistyczny.

W sierpniu 1920 r. w Dęblinie mieściła się Główna Kwatera Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego, w związku z przegładem 14., 16. i 21. Dywizji Piechoty 4. Armii Wojska Polskiego, która 16.08.1920 r. wykonała zwycięski manewr znad Wieprza, zwany „Cudem nad Wisłą”.

Od kwietnia 1927 r. Dęblin stał się siedzibą Oficerskiej Szkoły Lotniczej założonej w Grudziądzu w 1925 r. Międzywojenna działalność „Szkoły Orłąt” zamknęła się liczbą 973. absolwentów. Wielu z nich podczas drugiej wojny światowej wslawiło imię polskiego lotnika, walcząc pod niebem Polski, Francji, Wielkiej Brytanii i Afryki, nad wodami Morza Bałtyckiego, Morza Północnego, nad Biskajami, Atlantykiem i Morzem Śródziemnym.

Obecność dużych garnizonów Wojska Polskiego i ważnego węzła kolejowego przyspieszyła dalszy rozwój Dęblina. W tym czasie sąsiednia osada Irena, będąca siedzibą gminy o tej samej nazwie, po uzyskaniu miejskich uprawnień finansowych, stała się wiodącym lokalnie ośrodkiem handlowym i wytwórczym. Funkcjonowały

w niej obok wielu sklepów, warsztatów rzemieślniczych, drobnych zakładów przemysłowych, także Warsztaty Lotnicze, Centralna Składnica Silników Lotniczych, Lokomotywnia i Główna Składnica Uzbrojenia nr 2 w Stawach.

W dniu 15.09.1939 r. Niemcy zajęli Dęblin i osadę Irena lokując przejściowo w cytadeli sztab 10. Armii gen. Waltera von Reichenau. W okresie okupacji Dęblin był dla Niemców ważnym ośrodkiem lotniczym i komunikacyjnym, a cytadela Twierdzy służyła im za obóz jeniecki. We wrześniu 1939 r. mieścił się w niej obóz przejściowy dla polskich żołnierzy gen. Kleeberga, w latach 1941 - 43 Stalag 307 dla żołnierzy sowieckich, a w latach 1943 - 44 Oflag 77 dla żołnierzy włoskich. Ponadto w połowie 1940 r. Niemcy na terenie osady Irena utworzyli getto żydowskie, zlikwidowane przez nich w październiku 1942 r.

W dniach 25 - 26 lipca 1944 r. Dęblin wraz z osadą Irena został zajęty przez Armię Radziecką i oddziały Armii Krajowej. Zaraz po wyzwoleniu przystąpiono do odbudowy zniszczeń, uruchomienia węzła kolejowego i produkcji w istniejących zakładach. Wznowiono także naukę w dęblińskich szkołach. Po zakończeniu działań wojennych w cytadeli Dęblińskiej Twierdzy oraz w Stawach ponownie zaczęły stacjonować jednostki Wojska Polskiego. W następnych latach reaktywowano „Szkołę Orląt”.

Rozwój gminy Irena, a od 1954 r. miasta Dęblin, utworzonego z części gromad byłej gminy oraz osiedla Stawy, w latach 40. i 50. XX w. koncentrował się głównie na terenie byłej osady Irena oraz osiedli Lotnisko i Twierdza. Jego ciągła rozbudowa rozpoczęła się od połowy lat 60. XX w. Najpierw w części zachodniej miasta powstały osiedla Staszica, Wiślana i Żwica, a następnie we wschodniej w latach 70. XX w. wybudowano osiedle Jagiellońskie. W latach 80. XX w. rozbudowano osiedla Lotnisko i 15. Pułku Piechoty „Wilków”, a w 90. latach XX w. powstało osiedle Trapez, które w konkursie na „Dom 2003” zdobyło pierwsze miejsce i „Kryształową Cegłę”. Duży wkład w rozbudowę miasta wniosło wojsko i kolej.

Przywrócenie w 1990 r. samorządów terytorialnych otworzyło przed Dęblinem perspektywy rozwoju. Wprowadzony nowy system finansowania zwiększył znacznie dochody własne miasta, przyczyniając się do systematycznej likwidacji wieloletnich zapóźnień cywilizacyjnych.

6.3 ZABYTKI NIERUCHOME

Mimo niezbyt długiej historii Miasta, na jego terenie zlokalizowano kilka niezwykle cennych zespołów obiektów zabytkowych, wpisanych w całości do rejestru zabytków województwa lubelskiego. Zaliczają się do nich:

Zespół pałacowo-parkowy

Pałac murowany przed 1747 r., architektem był Antoni Fontana, gruntownie przebudowany w 1778 roku (wg projektu królewskiego architekta Dominika Merliniego), spalony 1915 – 1918, odbudowany i zaadaptowany dla potrzeb Szkoły Lotniczej 1924-1927 (architekt Antoni Dygat), zniszczony 1939-1945, odbudowany w 1950 roku. W pałacu obecnie mieści się Rektorat LAW. Mimo upływu lat zespół pałacowo – parkowy utrzymał walory XVIII-wiecznego stylu. Cały kompleks otoczony jest parkiem założonym w 1779 r. w stylu francuskim (projekt Jana Chrystiana Schucha), jednakże stosunkowo szybko, bo po 1790 r. przekształconym przez Dionizego Mac Clair’a w park krajobrazowy. Łączący on w sobie harmonie dużych powierzchni trawnikowych z dobrze utrzymanym stawem i wyspą.

W skład zespołu pałacowo-parkowego wchodzi:

- pałac z oranżerią,
- oficyna I - obecnie hotel garnizonowy, murowany około 1850 roku, przebudowany w latach 20.,
- oficyna II - obecnie internat garnizonowy, murowany około 1850 roku, przebudowany w latach 20.,
- dom ogrodnika murowany pod koniec XVIII wieku,
- kordegarda, murowana w trzeciej ćwierci XVIII w., przebudowana w XIX wieku,
- 6 willi oficerskich i dom komendanta, murowane z pierwszej połowy XX wieku,
- komenda szkoły, budynek murowany w latach 20. XX wieku (obecnie siedziba Dowództwa 4. Skrzydła Lotnictwa Szkolnego w Dęblinie),
- park ze stawem z 1779 roku, projekt Jana Chrystiana Schucha (przekształcony po 1790 roku przez Dionizego Mac Claira).

Zespół dworca kolejowego dawnej Kolei Nadwiślańskiej

Powstanie dęblińskiego dworca kolejowego przypada na lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte XIX wieku, rozbudowanego w latach czterdziestych XX wieku. Budowa związana była z realizacją inwestycji zaliczanej do jednej z najważniejszych ze względów strategicznych oraz komunikacyjnych między Królestwem Polskim i centralnymi ośrodkami w Rosji w XIX wieku w porozbiorowej Polsce.

Uwagę zwraca przede wszystkim budynek dworca. Część wschodnia obiektu drewniana, jednokondygnacyjowa, dziewiętnastoosiowa, oszalowana, zbudowana na planie bardzo wydłużonego prostokąta z dwiema symetrycznie rozmieszczonymi potężnymi facjatami przykrytymi czterosпадowym dachem. Nad częściami skrajnymi i środkową przykryta dwuspadowym dachem z blachy ocynkowanej. Część zachodnia dworca, murowana, dwukondygnacyjowa, czteroosiowa, przykryta dwuspadowym dachem z blachy ocynkowanej.

W bezpośrednim sąsiedztwie stacji przy ulicy Dworcowej znajdują się warte uwagi budynki mieszkalne, pierwotnie przeznaczone dla rodzin wyższych rangą kolejarzy. Trzy z nich identyczne, murowane o charakterze willowym, dwukondygnacyjne, kryte dachami mansardowymi o bogatej artykulacji fasady. Charakter willi mają także sąsiednie trzy drewniane budynki szalowane ozdobnie z altanami, przykryte czterosпадowym dachem z blachy ocynkowanej. Interesująca jest również dawna parowozownia oraz budynek zarządu kolei, tak zwany „Belweder”.

Oprócz wymienionych budynków na uwagę zasługują zabytkowe urządzenia techniczne stacji. Są nimi obok starej parowozowni z końca XIX wieku, także nowa wybudowana w latach czterdziestych XX wieku, dwie wieże ciśnień, wiadukt kratowy, nastawnia, dróżnicówka oraz hydranty żurawowe.

W skład zespołu dworca kolejowego wchodzi:

- dworzec, część wschodnia jednokondygnacyjowa, część zachodnia murowana dwukondygnacyjowa,
- budynek mieszkalno-administracyjny tzw. Belweder przy ul. Kolejowej 16 murowany pod koniec XIX w., przebudowany gruntownie na cele usługowe
- budynek mieszkalno-administracyjny z apteką przy ul. Dworcowej 11, murowany w 1923 r.,
- wieża ciśnień, murowana z 1920 r.,

- zespół domów pracowniczych przy ul. Dworcowej o numerach 1, 3, 5, 7, 13, 15, 17, 23,
- żuraw wodny przy Lokomotywni Pozaklasowej.

Zespół Twierdzy Dęblin

Twierdza była budowana w etapach od 1837 roku. Zaczęto od cytadeli z redutami i przyczółkiem mostowym po drugiej stronie Wisły (1838 – 53). Następnie zmodernizowano ją na obóz warowny, podobnie jak forty, z których dwa są na terenie obecnego Dębłina. Z tego okresu pochodzą również drogi forteczne.

Spośród pozostałych zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków uwagę zwraca kościół drewniany przy ulicy Wiślanej, obecnie pod wezwaniem Chrystusa Miłosiernego, pierwotnie cerkiew unicka z drugiej połowy XVIII wieku. Przeniesiony został do Dębłina w 1929 roku z Łosic, rozbudowany w roku 1960, przeniesiony ponownie na nowe miejsce z ulicy 1 Maja.

Budowla bazylikowa o trzech nawach, posiada konstrukcję zrębową, oszalowany, kryty blachą ocynkowaną. Ołtarz główny rokokowy, z około połowy XVIII wieku. W jego centralnym w polu w niszy zasłanianej obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej znajduje się rzeźba Chrystusa na krzyżu, z drugiej połowy XVII wieku. Ołtarze boczne barokowo-rokokowe, z około połowy XVIII wieku, z obrazami Świętej Teresy i Świętego Antoniego.

Najważniejszą nekropolią w Dęblinie jest cmentarz wojenny Balonna. Położony jest on na stoku dawnej Reduty Zajęczka, która broniła dostępu do twierdzy od strony wschodniej. Jego powstanie datuje się na czas stacjonowania wojsk rosyjskich w Twierdzy oraz wyznaczeniem miejsca na szpital polowy w 1915 roku. Usytuowano go naprzeciw Bramy Lubelskiej, u stóp stoku Balonny, za osłoną wału kolejowego, przy rozwidleniu torów kolejowych w kierunku Lublina i Radomia. Pobudowano tu kilka baraków i mieszkania dla obsługi szpitala. Po przeciwnej stronie szpitala od strony wschodniej Reduty umiejscowiono cmentarz.

Spoczywają tu carscy żołnierze i legionści Piłsudskiego, walczący w składzie 1 armii austriackiej oraz polegli w wojnie polsko-bolszewickiej. Są tu też mogiły żołnierzy 15 pułku piechoty „Wilki” których pamięci poświęcony jest pomnik w centrum cmentarza. Za nim znajduje się symboliczna mogiła lotników polskich, którzy zginęli w latach 1927-39, a za nią grób poległych 2 września 1939 r. pilotów

formującej się w Dęblinie czechosłowackiej grupy lotniczej. W sumie na cmentarzu Balonna leży 450 żołnierzy, w tym 186 znanych z imienia i nazwiska. Jest tu też kilka cywilnych grobów pochodzących z dwudziestolecia międzywojennego. Pochowano w nich mieszkańców wsi Irena (obecnie część Dęblina).

Cmentarz jest zadbane i uporządkowany. Generalny remont przeprowadzono w latach 90. i od tego czasu jest utrzymywany bez przeszkód. Ze wzgórza na którym leży roztacza się ładny widok na okoliczne łąki. Przed bramą lapidarium pomników odwołujących się do dziejów miasta.

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki, bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywieżenia zabytku za granicę albo wywieżenia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na terenie Miasta Dęblin do szczególnie wartościowych obiektów należy wyposażenie kościoła pw. Chrystusa Miłosiernego.

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic Dęblina. Środowisko

kulturowe Miasta zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Wszelkie prace ziemne prowadzone w obrębie stanowiska i w jego otoczeniu oraz przekształcenia naturalnego terenu (niwelacje, melioracje, infrastruktura techniczna, prace budowlane), wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i uzyskania warunków i wytycznych archeologicznych prowadzenia prac.

Ponadto osoby prowadzące roboty budowlane i ziemne w razie ujawnienia przedmiotu, który posiada cechy zabytku, obowiązane są niezwłocznie zawiadomić o tym wojewódzkiego konserwatora zabytków lub władze właściwej gminy. Jednocześnie obowiązane są zabezpieczyć odkryty przedmiot i wstrzymać wszelkie roboty, mogące go uszkodzić lub zniszczyć, do czasu wydania przez WKZ odpowiednich decyzji. Powyższe wynika z artykułu 32 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

6.6 ZASOBY MUZEALNE

Na terenie Miasta Dębłina znajdują się następujące placówki muzealne, które stanowią ważny element w zakresie promocji całego regionu oraz rozwoju turystyki:

- Czasowa ekspozycja muzealna Twierdzy Dęblin (depozyt TPD), zlokalizowana w Bramie Lubelskiej we wschodniej części cytadeli
- Muzeum Sił Powietrznych, zorganizowane na bazie zbiorów techniki lotniczej Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych w Dęblinie, pozyskiwanych drogą kwerend oraz przekazów sprzętu wycofywanego ze służby przez Wojsko Polskie.

6.7 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich

środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje także przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów takie jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, a także rzemiosła.

Elementy historyczne zawiera również herb miejski oraz chorągiew miejska. W dniu 2 marca 1993 roku Uchwałą Nr XXXVIII/218/93 Rada Miasta w Dęblinie ustanowiła dwa najwyższe znaki miasta herb i wywodzącą się zeń chorągiew. Nawiązując do przeszłości i nazwy miasta, nakazując czujność o kształt przyszłości, są one otaczane najgłębszą czcią mieszkańców Dębłina, stanowiąc symbol ich wspólnoty, przywiązania i lokalnego patriotyzmu, gotowości do podejmowania wysiłków dla obrony samorządności i wspólnego dobra.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron w zakresie dziedzictwa kulturowego oraz szans i zagrożeń.

ANALIZA SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
Atrakcyjne położenie Gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki Sąsiedztwo rzeki Wisły i ujścia do niej rzeki Wieprz Dobra drogowa i kolejowa dostępność komunikacyjna	Niezbyt dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna Niewielka liczba miejsc noclegowych Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do ewidencji i rejestru

- Niewielka odległość od siedziby powiatu
- Bogata historia Miasta i całego regionu
- Zachowane obiekty sakralne oraz nekropolie o wartości kulturowej
- Zachowane cenne fortyfikacje Twierdzy Dęblin
- Obecność szlaków turystycznych
- Dobre oznakowanie szlaków turystycznych (w tym rowerowych) wraz z informacją na temat obiektów zabytkowych
- Otwarcie na rzekę poprzez szlaki kajakowe i wodne
- Wykorzystywanie funduszy unijnych
- Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz Gminy
- Obecność regionalistów i znawców lokalnej historii
- Często aktualizowana strona internetowa Gminy, zawierająca bogate informacje dotyczące historii i zabytków regionu oraz opcję wirtualnego spaceru po atrakcjach Miasta
- Obecność Muzeum Sił Powietrznych
- Zaktualizowana baza danych Gminnej Ewidencji Zabytków
- Znana marka i dobry wizerunek Dęblina
- Obecność Lotniczej Akademii Wojskowej

zabytków

- Niekontrolowane przebudowy i rozbiórki obiektów zabytkowych
- Trudności finansowe właścicieli obiektów zabytkowych
- Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego
- Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego
- Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych
- Brak obwodnicy miasta
- Intensywny ruch samochodowy prowadzony ulicami centrum miasta
- Ograniczenie możliwości rozwojowych z racji obecności terenów wojskowych
- Brak jednolitych koncepcji zagospodarowania terenów Twierdzy Dęblin

SZANSE

- Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków
- Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie przy zabytkach
- Szersza promocja walorów

ZAGROŻENIA

- Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do historycznego charakteru
- Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów

kulturowych • Duży potencjał Twierdzy Dęblin, jako obiektu przyciągającego turystów • Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne • Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby • Dalszy rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym Miasta • Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) • Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych w sferze dziedzictwa kulturowego • Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych • Współpraca z jednostkami wojskowymi • Komplementarność Programu Gminnego z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Lubelskiego	zabytkowych • Brak komunikacji na linii właściciele – władze samorządowe • Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych • Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska • Zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację substancji zabytkowej • Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów • Brak wsparcia władz państwowych w wielu aspektach polityki samorządowej • Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego • Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych • Klęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe • Akty wandalizmu

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA DĘBLIN

Gminny Program Opieki nad Zabytkami formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów Miasta i charakter jego dziedzictwa kulturowego, są zgodne z celami wskazanymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także komplementarne w stosunku do pozostałych dokumentów planistycznych.

PRIORYTET I – DBAŁOŚĆ O ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH

Cel szczegółowy I.1 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych

Działania:

1. Kontynuacja przeznaczania środków finansowych z budżetu Gminy na obiekty zabytkowe, ze szczególnym uwzględnieniem cmentarza wojennego Balonna, oraz kwater wojennych na cmentarzu komunalnym.
2. Kontynuowanie realizacji zasad rewitalizacji, przyczyniającej się do poprawy jakości życia w centrum.
3. Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przy identyfikacji celów.

Cel szczegółowy I.2 Wsparcie działań dot. rewitalizacji części Fortu III Twierdzy Dęblin na terenie Osiedla Lotniska oraz likwidacji powstałego w jego otoczeniu nielegalnego wysypiska śmieci

Działania:

1. Wypracowanie harmonogramu działań we współpracy z Muzeum Sił Powietrznych w Dęblinie, grupą pasjonatów historii związaną z Towarzystwem Przyjaciół Dęblina oraz Stowarzyszeniem MASOW.
2. Kompleksowe uporządkowanie terenu Fortu III Twierdzy Dęblin – I etap – rejon dawnej harcówki – kompleks prawej kaponiery barkowej.
3. Oczyszczenie fosy oraz likwidacja nielegalnego wysypiska śmieci.
4. Przywrócenie obiektu do świadomości społecznej mieszkańców Dęblina

Cel szczegółowy I.3 Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów

Działania:

1. Utrzymanie jednolitego systemu identyfikacji wizualnej w postaci oznaczeń, tablic, drogowskazów itp. wraz z ewentualnymi pracami remontowymi oznakowania.
2. Kontynuacja publikacji folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających zasoby historyczne Dęblina mieszkańcom i turystom.
3. Atrakcyjne przedstawianie obiektów za pomocą iluminacji, tworzenia punktów widokowych, prezentacji multimedialnych i muzycznych.

Cel szczegółowy I.4 Dbalność o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w Mieście

Działania:

1. Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi Miasta, w tym z Lokalnym Programem Rewitalizacji.
2. Odpowiednia konserwacja zabytkowej zieleni, stanowiącej krajobraz kulturowy w tym pomników przyrody.
3. Bieżąca opieka nad cmentarzami i miejscami pamięci ze szczególnym uwzględnieniem cmentarzy i kwater wojennych.
4. Bieżące utrzymanie i konserwacja centrum Dębłina, obejmujące tereny zespołów wpisanych do rejestru zabytków.
5. Regularna aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, inwentaryzacja obiektów małej architektury, cmentarzy itp.

Cel szczegółowy I.5 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Działania:

1. Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich).
2. Konsultacje przygotowawcze nad opracowaniem uchwały regulującej przyznawanie środków z budżetu Gminy dla właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych.
3. Okresowe przeglądy zabezpieczeń obiektów zabytkowych zgodnie z Gminnym Programem Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych.

Cel szczegółowy I.6 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego

Działania:

1. Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, placówek muzealnych, bibliotek oraz innych instytucji kultury i oświaty (np. szkoły).

2. Przekazywanie dotacji z budżetu związanych z wydawaniem publikacji, organizacji wystaw o tematyce lokalnej, pielęgnowaniem tradycji narodowej.
3. Organizacja (współorganizacja) spotkań, konferencji, wystaw mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego.
4. Kontynuacja współpracy z Garnizonem Dęblin w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego jak i udostępniania dla mieszkańców i turystów.
5. Poprawa warunków funkcjonowania placówek kultury.
6. Stała współpraca z Muzeum Sił Powietrznych – organizacja różnych imprez kulturalnych, np. Europejskie Dni Dziedzictwa, Noc Kultury.
7. Współpraca z Orkiestrą Wojskową – organizacja Koncertu Noworocznego, udział Orkiestry w świętach patriotycznych.

PRIORYTET II – WYKORZYSTANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W PROMOCJI MIASTA I ROZWOJU JEGO FUNKCJI TURYSTYCZNEJ

Cel szczegółowy II.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego

Działania:

1. Rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych, np. szlaki turystyczne i rowerowe uwzględniające najcenniejsze historycznie miejsca w Dęblinie.
2. Tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki, bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów - np. turystyka eksploracji, gry miejskie, gry wojenne (np. Harcerska Gra Terenowa).
3. Organizacja lub kontynuacja organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym. Do najważniejszych należy zaliczyć Europejskie Dni Dziedzictwa oraz Międzynarodowe Spotkania z Muzyką Organową w Dęblinie.
4. Postawienie na innowacyjność projektów w celu wyróżnienia się spośród miast konkurencyjnych.
5. Udostępnianie poszczególnych obiektów zabytkowych osobom niepełnosprawnym.

Cel szczegółowy II.2 Wykorzystanie mediów, Internetu i multimediiów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych

Działania:

1. Dbanie o aktualizację strony Miasta, koniecznie przy zachowaniu odpowiedniej czytelności przekazu.
2. Wykorzystanie nowoczesnych technologii dostępnych w profesjonalnych serwisach internetowych, a także w urządzeniach mobilnych.
3. Wprowadzenie warstwy informacyjnej na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków do istniejącego systemu informacji przestrzennej.
4. Uzupełnienie interaktywnej mapy Miasta o brakujące obiekty lokalnego dziedzictwa kulturowego.
5. Współpraca z mediami tradycyjnymi i internetowymi w dziedzinie promocji lokalnych zabytków.
6. Uczestnictwo w targach, konferencjach czy sympozjach promujących walory turystyczne, a także uczestnictwo w konkursach na najlepiej zadbane zabytek, najciekawszy produkt turystyczny, itp.

Cel szczegółowy II.3 Wykorzystanie turystyczne terenów Twierdzy Dęblin

Działania:

1. Współpraca z administracją wojskową w zakresie udostępniania najciekawszych obiektów Twierdzy np. przy okazji Dni Otwartych Koszar lub Dni Dęblina. Na terenie Twierdzy Dęblin funkcjonuje zorganizowana przez Towarzystwo Przyjaciół Dęblina czasowa wystawa historyczna (w Bramie Lubelskiej).
2. Poprowadzenie szlaków turystycznych i ścieżek edukacyjnych poświęconych historii Twierdzy lub historii wojskowości.
3. Rozważenie organizacji punktów informacji turystycznej i odpowiednie przeszkolenie pracujących tam osób.
4. Wykorzystanie Twierdzy jako elementu promującego Miasto Dęblin na forum krajowym i międzynarodowym.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Miasta Dęblin powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafii, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony Miasta Dęblin zadania będą wykonywane bądź wspierane przez miejskie jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, placówki kultury – np. biblioteka) oraz wydziały Urzędu Miasta w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków będących własnością Gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie ze środków zagranicznych, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi).

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art. 87 ust. 1 i ust. 5 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy (Miasta). Wskazane jest, aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu Miasta na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczbę obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Miasta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczbę wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczbę utworzonych szlaków turystycznych,
- liczbę wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, itd.
- liczbę osób zatrudnionych w turystyce i dziedzinach związanych z ochroną zabytków.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 ww. ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej ww. tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury,
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje powiatowe,
- dotacje gminne,
- dotacje Województwa,
- dotacje Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji – Fundusz Kościelny.

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

12. MISJA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA DĘBLIN

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Dęblin jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich

działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie Miasta. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego Miasta, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji gminy i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców i poprawy ich sytuacji materialnej.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych gminy, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie Miasta Dęblin, bogactwo obiektów posiadających wartości zabytkowe oraz skuteczne działania samorządu w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych, Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki Miasta w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania Dęblina jako miasta przyjaznego turystom i inwestorom, dumnego ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającego o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

13. WYKAZ OBIEKTÓW ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

198.	Dęblin		Dęblin miasto	rycki	W ujęciu, w gran. wg zas. wyszcz. - zespół pałacowo-parkowy: pałac, oranżeria, dwie d. oficyny pałacowe, budynek Komendy Szkoły, d. dom ogrodnika, willa Komendanta Szkoły, sześć willi w zachodniej części zespołu, kordegarda, wyspa, staw i park z ukształtowaniem terenu i ciągiem komunikacyjnym, w gran. wg zas.	A/960
199.	Dęblin		Dęblin miasto	rycki	- teren Twierdzy w Dęblinie z obiektami architektonicznymi znajdującymi się na jej terenie (Cytadela z 2 redutami i 4 forty na terenie woj. lubelskiego), w tym: Cytadela: I. Teren działki geodezyjnej nr	A/895

				4061/14 jako część obszaru dawnej Cytadeli twierdzy w Dęblinie. Budynki, urządzenia i elementy obronne z XIX wieku na działce nr 4061/14: 1. Ciągłe koszary obronne wraz z furtami (w tym tzw. Brama Egipska) a) nr adm. 17 (wraz z pozostałościami fragmentów murów części północno-wschodniej budynku) b) nr adm. 18 c) nr adm. 19 2. Obronny magazyn frontu wodnego z kazamatami - nr adm. 16 3. Kaponiera główna frontu wodnego - nr adm. 70 <i>Bateria flankująca front wodny:</i> 4. Działobitnia pn.-zach. - nr adm. 14 5. Działobitnia pd.-zach. - nr adm. 15 6. Mur przeciwniebski pn.- zach (przy nr adm.: 14 i 18) 7. Mur przeciwniebski pd.- zach. (przy nr adm.: 15 i 19) 8. Prochownia (w pobliżu nie istniejącej reduty bastionu III) - nr adm. 93 <i>Budynki wewnętrzne Cytadeli:</i> 9. Magazyn obronny - nr adm. 7 10. Magazyn - nr adm. 8 11. Prochownia - nr adm. 6 12. Prochownia - nr adm. 68 <i>Pozostałości wału artyleryjskiego z fosą, w tym:</i> <u>Półbastion północny – I oraz:</u> 13. Batardeau (grodzia fosy) - nr adm. 107 14. Kazamaty poterny (potajnika) - nr adm. 108 15. Mur Carnota przy kazamatkach poterny (przy nr adm. 108) <u>Bastion II oraz:</u> 16. Reduta i droga kryta 17. Kurtyna II-III 18. Brama w kurtynie II-III (nr adm.: 94, 95) <u>Bastion III oraz:</u> 19. Kurtyna III-IV 20. Brama w kurtynie III-IV (nr adm.: 98, 99) <u>Bastion IV oraz:</u> 21. Pozostałości reduty
				22. Kurtyna IV-V z zachowaną okładziną z granitu 23. Brama Lubelska w kurtynie IV-V (nr adm. 71) <u>Półbastion południowy – V wraz z okładziną z granitu (i.w.) oraz:</u> 24. Batardeau (grodzia fosy)

					25. Kазаматы потеры (потайніка) - на adm. 215 26. Mur Carnota między kozarami obronnymi (nr adm. 19) a kazamatami potery półbastionu południowego - V (nr adm. 215) <u>Raweliny:</u> 27. Kазаматы rawelinu nr 2 (na przedpoju kurtyny II-III): a) nr adm. 22 b) nr adm. 23 c) nr adm. 24 28. Pozostałości rawelinu 3 (na przedpoju kurtyny III-IV) II. Budynki nieobronne z XIX wieku na działce nr 4061/14: 29. Dom Komendanta - nr adm. 1 30. Oficyna Domu Komendanta - nr adm. 12 31. Budynek kwatermistrzowski ob. pralnia i łaznia - nr adm. 13 32. Oficerski dom mieszkalny - nr adm. 2 33. Budynek gospodarczy zw. pocztą gołębiową - nr adm. 5 <u>Zespół pocerkisowy:</u> 34. Plebania - nr adm. 3 35. Dom cerkiewnego - nr adm. 4 36. Kaplica - nr adm. 34 37. Kapliczka z 1893 r. - nr adm.: 214, w pobliżu kazamatów rawelinu nr 2 (nr adm. 24), na przedpoju kurtyny II - III. Reduta I zw. Reduta gen. Kąckiego III. Teren działki geodezyjnej nr 4054/37 jako obszar Reduty I zw. Redutą Kąckiego, w twierdzy w Dęblinie. IV. Budynki, urządzenia i elementy obronne z XIX wieku na działce nr 4054/37: 38. Mur przeciwakarpowy w zachodniej części reduty 39. Przedstok (glacis) 40. Łuki opróżnione - nr adm. 220, 216 41. Galeria strzelecka - nr adm. 58 42. Wał artyleryjski wraz z podwalnią reduty (schronem) - nr adm. 151 43. Sucha fosa wewnątrz reduty 44. Prochownia - nr adm. 140 (wg zał. planu i wykazu oraz - wypisu z rej. gruntów i kopii map ewidencyjnych) Reduta II

					trw. Reduta gen. Zajączka Pozostałości Reduty II (in. Barkanu pd., zw. Reduta in. gen. Zajączka): - zachowane elementy ziemne na działkach wskazanych w dec. (44067/2 i 4067/6): przedstok (in. gleć), fosa, wał artyleryjski i osłonowy; - obszar w granicach działek wskazanych w dec., obejmujący właściwy teren reduty i powiązany z nim teren d. esplanady (in. przedpola) – wg zał. mapy Fort II Mierzwiączka V. Zachowane elementy ziemne i murowane na działce nr 691: - przedstok (in. <i>glacis</i>), - przedwał z przedpiersiem, - odcinki fosy suchej i mokrej, - pozostałości drogi krytej, - mury przeciwskarpowe (gładki – w zespole półkaponiery zachodniej, skazamatowany z zaczątkami galerii kontaminowych – w zespole półkaponiery wschodniej, skazamatowany z kazamatami kontaminowymi w zespole kaponiery głównej), - wał artyleryjski z trawersami (in. <i>poprzecznicami</i>) i schronami pogotowia oraz drogą wałową, VI. Zachowane budowle forteczne na działce nr 691: - brama z przyległą skazamatowaną kordegardą, - pozostałości zespołu budowli koszar: skrajny, wschodni segment, ujęty od wschodu murem oporowym wału oraz kazamata osiowa z czterema bramami, - pozostałości zespołu budowli kaponiery głównej: kazamata (in. <i>poterna</i> lub <i>potajnik</i>) położona pod wałem artyleryjskim, - pozostałości zespołu budowli półkaponiery barkowej zachodniej: brama wraz ze sklepionymi kazamatami, - pozostałości zespołu budowli półkaponiery barkowej wschodniej: brama wraz ze sklepionymi kazamatami, - zespół budowli kaponiery szyjowej: kazamata, ujęta w mury oporowe, mieszcząca wejście z bramą do poterny, po bokach której – wejścia do sklepionych kazamat z dwoma strzelnicami artyleryjskimi, VII. Obszar w granicach działki nr 691 obejmujący właściwy fort oraz integralnie z nim powiązany teren dawnej esplanady (in. <i>przedpola</i>) oraz otoczenie w/w zabudowy, tj. teren w granicach działki nr 1407/2 (wg zał. mapy). Fort III Dęblin VIII. Części ziemno-murowane dzieła budownictwa obronnego –

					Fortu III Dęblin zlokalizowane na działkach: 4080/94, 4080/50: - fragment wału artyleryjskiego nad zespołem półkaponierzy barkowej południowo-zachodniej, - fragment fosy przy półkaponierze barkowej południowo-zachodniej, - pozostałości zespołu tzw. łuków opróżnionych, tj. mur przeciwbokowy (in. <i>przeciwstrzał</i>) z kazamatami kontaminowymi, - pozostałość zespołu kaponierzy barkowej południowo-zachodniej: kazamaty (in. <i>poterna</i> lub <i>potajnik</i>) i schron amunicyjny na wale artyleryjskim, - kaponiera szyjowa z relikami bramy głównej od strony północno-zachodniej, - główna kazamata osiowa (in. <i>poterna</i> lub <i>potajnik</i>), IX. Otoczenie w/w części ziemniomurowanych, tj. teren w granicach działek nr: 4080/94 i 4080/50 – wg zał. mapy	
200.	Dęblin	ul. Dworcowa/ ul. Kolejowa	Dęblin miasto	rycki	- zespół budynków kolejowych: dworzec, budynek mieszkalno-administracyjny tzw. Behweder (ul. Kolejowa 16), budynek mieszkalno-administracyjny obc. apteka (ul. Dworcowa 11), wieża ciśnień (ul. Dworcowa), domy drewniane – przy ul. Dworcowej 1, 3, 5, 7, 13, 15, 17, 23, żuraw wodny przy Lokomotywni Pozaklasowej. Budynki wpisane w gran. ścian zewn. (wg zał. planu)	A/1093

Cmentarz komunalny, do lat 70. XX wieku cmentarz wojskowy

Cmentarz wojenny na Balonnej (na terenie wpisanym do rejestru zabytków)

Kościół pw. Chrystusa Miłosiernego, ul. Wiślana 69

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

1	Nr 11	AZP 70-74
2	Nr 13	AZP 70-74
3	Nr 22	AZP 71-75
4	Nr 29	AZP 71-75
5	Nr 49	AZP 71-75

